

Orhun, Murat (2022). Uygurcada Sözlük Çalışmaları, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2022/19, s. 68-92.

DOI: 10.46400/uygur.1111228

UYGURCADA SÖZLÜK ÇALIŞMALARI*

[Bibliyografi / Bibliography]

Murat ORHUN**

Geliş Tarihi: 30.04.2022

Kabul Tarihi: 22.06.2022

Öz

Sözlük çalışmaları dil araştırmalarında önemli konumda yer alır. Çünkü sözlük bir dilde kullanılan sözcüklerin toplamıdır. Zamanın ilerlemesi ile sözcüklerde de değişiklikler yaşanır. Yeni sözcükler üretilir ya da diğer dillerden kabul edilen sözcükler, daha önce kullanılan sözcüklerin yerini almaya başlayabilir. Politik nedenler, yaşadığı farklı bölgeler, dini inanç, sosyal ve kültürel etkiler nedeniyle aynı millet, kavim ya da topluma ait kişilerin kullandığı dilde, benzeri şeyler için farklı sözcükler kullanabilir. Bunların dışında alfabe değişikliği, imla kuralları gibi nedenlerden daha önce kullanılan sözcükler değişime uğrayabilir. Günümüzde dil araştırmalarının gelişmesi, özellikle bilgisayar destekli yapay zekâ ile ilgili çalışmalarda sözcükler hiç olmadığı kadar çok etkili olmaktadır. Uygurlar dünyada yerleşik hayata erken dönemde geçen ve Türk kültür tarihine önemli katkılar sunan boylardan biridir. Bu katkılar içinde el sanatları, resim, minyatür, müzik gibi alanların dışında dil ve edebiyat ön plana çıkmaktadır. Çünkü Uygurlar günümüze kadar pek çok alfabe kullanmışlar, sayısız edebi eserler yaratmışlar ve Uygur Türkçesine ait sözlükler oluşturmuşlardır. Bu makalede günümüze kadar Uygurca ile ilgili yazılmış sözlükler araştırılmıştır ve sözlüklerin bir bibliyografyası oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sözlük, Katalog, Alfabe, Uygur Araştırmaları, Dil Bilim.

DICTIONARY STUDIES IN UYGHUR

Abstract

Dictionary studies take an important place in language research because the dictionary is a collection of words used in a language. As time progresses, there are also changes in words. While new words are produced or adopted from other languages, previously used words may not be used as widely as before. Due to political reasons, different regions of residence, religious beliefs, social and cultural influences, different words may be used for similar things in the language used by people belonging to the same nation, tribe, or society. Apart from these, previously used words can change due to reasons such as alphabet change and spelling rules. Today, with the development of language research, especially in computer-assisted artificial intelligence studies, words are more effective than ever before. The Uyghurs are among the early urbanizing nations in the world and have made significant contributions to the history of humanity. Among these contributions, language and literature come to the fore, apart from areas such as handicrafts, painting, miniatures, and music. The reasons of this situation are that the Uyghurs have used many alphabets until today, they have created countless literary works and they have created dictionaries of Uyghur. In this article, dictionaries written about Uyghur until today have been researched and a bibliography of the dictionaries has been created.

Keywords: Dictionary, Catalogue, Alphabet, Uyghur Studies, Linguistics.

* Çalışmada yer alan kaynakların teminindeki katkılarından dolayı Prof. Dr. Alimcan İneyet, Dr. Ruslan Arziyev, Abducelil Turan ve Memettursun Zunun Oqya'ya teşekkür ederim.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Bigli Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, e-posta: murat.orhun@bilgi.edu.tr

Orcid: 0000-0002-5013-1119

1. Giriş

Uygurlar geçmişten günümüze kadar pek çok alfabe kullanmıştır ve çok önemli yazılı eserleri miras olarak bırakmıştır. Uygurların bu kadar çok alfabe kullanmalarının nedenleri arasında dinî inanç, siyasi nedenler ve diğer topluluklarla olan kültürel ilişkiler yer almaktadır. Günümüzde de bu durum devam etmekte ve Uygurlar yaşadığı bölgelere göre farklı alfabeler kullanmaktadır. Örneğin Uygurların yoğun olarak yaşadığı ana vatani, Çin'in Uygur Özerk Bölgesi'nde Arap alfabesi temelli Uygur alfabesi kullanılırken Kazakistan'da yaşayan Uygurlar Kiril alfabesini kullanmaktadır. Özbekistan'da ise Özbek Latin alfabesi kullanılırken Türkiye ve diğer Batı devletlerinde Uygur Özerk Bölgesi'nde daha önce kullanılan Latin alfabesi kullanılmaktadır. Afganistan ve Pakistan'da yaşayan Uygurlar, o ülkelerde kullanılan Arap alfabesi temelli alfabeleri kullanmaktadır ve bu alfabeler Uygur Özerk Bölgesi'nde kullanılan Arap alfabesi temelli alfabelerden farklılıklar göstermektedir. Alfabelerin farklı olması nedeniyle aynı millete mensup kişilerin yazdığı eserlerde ve kullandığı sözcüklerde de farklılıklar kaçınılmaz olmaktadır.

Uygurların yaşadığı bölgelerde yapılan araştırmalarda pek çok yazılı eser tespit edilmiş ve buna bağlı olarak kullandıkları 20 alfabe belirlenmiştir (Tehür vd., 2010: 255). Bu alfabelerden Orhun (Göktürk), Eski Uygurca, Brahmi, Mani, Sogd, Nistoriyan, Tübüt, Arap ve Pasba alfabeleri Uygurcanın yazımında kullanılan alfabelerdendir (Tehür vd., 2010: 256). Bunların arasında en çok ve yaygın olarak kullanılmış olanlar Orhun, Eski Uygur ve Arap alfabeleridir. Uygurlar İslam dinini kabul ettikten sonra Arap alfabesi daha baskın konuma geçmiştir. Özellikle Karahanlılar döneminde Arap alfabesi devlet kurumlarında kullanılan resmî alfabe olarak kabul edildikten sonra, Uygurcada Arapça ve Farsça sözcükler için bazı kurallar tanımlanmış ve bu dönem Türkçesine "Hakaniye Türkçesi" denilmiştir (Tehür vd., 2010: 255). Moğol istilasından sonra bu tarihî lehçe, Cengizhan'ın ikinci oğlu Çağatay'a atfen "Çağatay Türkçesi" olarak adlandırılmıştır. Günümüzde Orta Asya ve Uygur sahasında "Çağatay Türkçesi" ile yazılmış pek çok eser bulunmaktadır ve bu eserler üzerine önemli araştırmalar yapılmaya devam etmektedir. Orta Asya'da Rus istilasının hâkim olduğu bölgelerde Çağatay Türkçesinin alfabesi olan Arap alfabesi küçük değişiklikler kısa bir dönem kullanılmaya devam etmiş, sonrasında Latin ve en nihayet Kiril alfabesine geçiş yapılmıştır. Uygur Özerk Bölgesi'nde ise Arap alfabesi, bazı değişiklikler ile kullanılmaya devam etmiştir. Bu süreçte, Uygurlar bir dönem Çin yazısının okunması için kullanılan Latince Pinyinlere benzer bir Latin alfabesi kullanmışlardır. 1987'den sonra tekrar Arap alfabesine geçilmiş ve günümüze kadar bu alfabe kullanılmıştır. 1950'den sonra Uygur Özerk Bölgesi'nde kullanılan alfabe "Yeni Uygur Alfabesi", "Çağdaş Uygur Alfabesi" ya da kısaca "Uygur alfabesi" adları verilmiş, bu dönem diline ise "Uygurca", "Yeni Uygurca" ve "Çağdaş Uygurca" denilmiştir. Uygur alfabesi, dili ve edebiyatı ile ilgili Türkiye'de ve dünyada pek çok makale yayımlanmıştır (Şirin, 2020; Öztopçu, 1992) ve bu alandaki araştırmalar devam etmektedir.

Uygurlar, farklı dönemlerde kullandıkları alfabeler ile yazılmış çok değerli tarihî eserler bırakmışlardır. Öztopçu 1992 yılında yayımladığı makalesinde, 180 civarında en seçkin eserlerden oluşan bir liste yayımlamıştır (Öztopçu, 1992). Uygurcanın gelişmesi ve standartlaşması açısından sözlük çalışmaları hayati öneme sahiptir. Günümüzde Uygurca sözlükler ve o sözlüklerde kullanılan kelimeler ile ilgili pek çok çalışma yürütülmektedir. Öztopçu 1993 yılında yayımladığı makalesinde, Çin ve Uygur Özerk Bölgesi'nde, Orta Asya ve Batı devletlerinde yayımlanan bazı sözlüklerin listesini vermiş, bu çalışmada özellikle Uygurcanın yazım kurallarını ve sözcüklerin standartlaşmasına belirgin etkisi bulunan sözlükleri ele almıştır (1992: 171). Uygurca sözlükler ile ilgili yapılan diğer araştırmalarda, sözlükler ile ilgili kısa bilgilere yer verilmiştir (Yıldırım, 2019: 544-548). Yıldırım'ın çalışmasında, Uygurca ile İngilizce, Türkçe gibi iki dilli sözlükler hakkında bilgi verilmiş, Uygurcanın açıklamalı sözlükleri üzerinde durulmuştur. Farklı yıllarda yayımlanmış

versiyonlar imla ve sözcük anlamları yönünden karşılaştırılmıştır (Yıldırım, 2019: 545). Bir başka çalışmada, Uygurca sözlüklerin yayımlandığı ve kullanıldığı dönemler birlikte ele alınmıştır (Arziyev, 2019: 134-186). Arziyev'in bu çalışmasında, Kaşgarlı Mahmud'un Dîvân-ı Lügat'it Türk sözlüğü, 14. yüzyılda yazılan "İdikut Mahkeme Sözlüğü" ve Uygurca-Farsça tarihî sözlükler yer alırken Çağdaş Uygurca ile ilgili sözlükler açıklamalı imla, telaffuz, diyalekt ve eş anlamlı gibi birçok sözlükler özetle verilmiştir. Özellikle Kazakistan ve Rusya'da yayımlanan sözlükler detaylı olarak tanzim edilmiştir. Arziyev'in çalışmasında bilgisi verilen sözlükler, sözlüklerin kullanım alanı, sözlük kapsamına göre sınıflandırılmıştır. Uygurca sözlük araştırmaları değerlendirildiğinde, Arziyev'nin söz konusu çalışmasının diğer çalışmalara göre daha detaylı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu çalışmaya Uygur Özerk Bölgesi, Çin, Türkiye ve Batı devletlerinde yayımlanan bazı sözlükler dâhil edilmemiştir. Hikmet Koraş'ın ele aldığı çalışmanın "Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü" adlı bölümünde ise Uygurca sözlüklerin listesi verilmiş, Uygurca-Türkçe sözlük üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur (Koraş, 2009: 778-785).

Son zamanlarda Uygurca ile ilgili birçok yeni sözlük yayımlanmıştır. Örneğin Türk, Çin, Rus, Arap, Japon, İngiliz, Fin, İsveç dilleri için hazırlanan iki dilli sözlükler, gramer sözlükleri ve okul sözlükleri bu sözlükler arasında yer alır. Bu sözlüklerin bazıları Uygur Özerk Bölgesi'nde, Uygur dil bilimcileri ve araştırmacıları tarafından yayımlanmışken bazıları da Orta Asya ve Batı ülkelerindeki araştırma merkezlerinde yayımlanmıştır.

Bu makalede, günümüze kadar Uygurca olarak yayımlanmış sözlüklerin özellikleri, bu sözlüklerde kullanılan alfabeler özet olarak verilmiştir. Sözlükler farklı dönemlerde yayımlandığından alfabe, sözcük sayısı gibi yönlerden farklılık arz etmektedir. Ulaşılamayan sözlükler hakkındaki bilgiler için önceki çalışmalara bakılmış, gerektiğinde bu sözlüklere atıf yapılmıştır. Sözlüklere kolay erişim için yıl bazında listeleme yapılmıştır. Sonunda en güncel ve etkin kullanılan çevrimiçi sözlüklerin internet adresleri verilmiştir. Çalışmanın amacı, Uygurca "sözlük" kategorisine giren çalışmaları özetleyerek listelemektir.

2. Uygurca Sözlükler

Sözlükler ile ilgili yapılan araştırmalarda, özellikle katalog tarzı çalışmalarda, önceki kataloglar üzerinden hareket etmek daha sağlıklı olacaktır. Bu çalışmada sözlükler ile ilgili olarak sözlük sayısı, yazarlar, sözlüklerin yayımlandığı yıl, sayfa sayısı, sözlüklerde kullanılan alfabe gibi bilgilerin verilmesi amaçlandığından önceki çalışmalarda yayımlanan sözlük listeleri kaynak gösterilmiş ve bu bölümün giriş kısmına yerleştirilmiştir.

2.1. Kurtuluş Öztopçu'nun Listelediği Sözlükler

Sözlüklerde Uygur alfabesi ile ilgili olarak özel bir açıklama yapılmadığından, sözlüklerde yer alan sözcükler günümüzde Uygur Özerk Bölgesi'nde kullanılan Uygur Arap alfabesi ile yazılmıştır. Uygurca sözlüklerin adları Latin alfabesi ile verilirken İngiliz ve Batı dillerinde yazılan sözlüklerin adı aynı şekilde yazılmıştır. Yazarları belli olan sözlükler ile ilgili yıl ve sözcük sayısı gibi bilgiler daha önceden yayımlanan listelere doğrudan eklenmiştir.

Öztopçu, özellikle Uygur yazı dilinin oluşması ve gelişmesine katkı sunan sözlükleri çalışmasına dâhil etmiş, "Uygurcanın Açıklamalı Sözlüğü" ile ilgili detaylı incelemeler yapmıştır. Öztopçu'nun 1992 yılında yayımladığı çalışması ile 1993 yılında yayımladığı çalışması karşılaştırıldığında, bazı sözlüklerin basım yılı ile ilgili farklılıklar tespit edilmiştir. Örneğin Jarring'in "An Eastern Turki-English Dialect Dictionary" adlı eserinin (1967) basım tarihi 1992 yılındaki çalışmada 1974 olarak verilirken 1993 yılındaki çalışmada 1967 olarak düzeltilmiştir. Yine Peyzulla'nın "İngilizce-Uygurçe Luğet" (1988) adlı eserinin basım tarihi 1992 yılındaki çalışmada 1986 iken 1993 yılındaki çalışmada 1988 olarak yer

almaktadır. Aynı şekilde Baskakov ve Nasilov'un "*Uygursko-Russkii Slovar*" adlı eserinde de tarih yazımında yanlışlık yaşanmıştır (Baskakov, 1939).

Öztopçu'nun 1993 yılındaki çalışmasından sonra, farklı ülkelerde Uygurca ile ilgili pek çok sözlük çalışması yapılmıştır. Çalışmada, sözlüklerin bibliyografyasını oluştururken Öztopçu'nun çalışmasında yer verdiği sözlüklerin dışında kalan sözlükler ayrıntılı olarak tanıtılmıştır.

2.2. Güncel Uygurca Sözlük Kategorisi

Sözlüklerin kategorisi oluşturulurken daha önce yayımlanmış sözlük listelerinden yararlanılmıştır. Eğer daha önce yayımlanmış listelerde bilgi eksikliği yoksa o sözlüklerle ilgili herhangi bir bilgilendirme yapılmamıştır. Ancak bilgi eksikliği varsa, özellikle de yazar bilgisi eksikse, güncel listeye dâhil edilmiştir. Son zamanlarda Uygurca sözlükler ile ilgili pek çok çalışma yapıldığından sözlükler Eski Uygurca, Arap alfabesi (Karahanlı Türkçesi), Uygur Araştırmaları, Uygurca-Çince, Uygurca-Rusça, Uygurca-İngilizce, Uygurca-Türkçe, Uygurca-Arapça gibi 9 başlık altında gruplandırılmıştır. Diğer grubunda yer alan sözlükler sadece tek dil ya da özel alan ile ilgili olan sözlükleri içermektedir.

2.2.1. Eski Uygurca Sözlükler

İdiqut Mehkemesi Luğiti (İdikut Mahkemesi Sözlüğü)

1382 yılında yazılan Eski Uygurcaya ait bir sözlüktür. Uygurca kelimeler, eski Uygur alfabesi ile yazılmış ve Çince olarak açıklanmıştır. Sözcükler asman (gök), yer, vakit, canlılar, kişiler, Orda bölgesi gibi 17 gruba ayrılmıştır. Bu sözlüğün 4 adedi Beijing'de hâlâ saklanmaktadır. Dönemlere göre 940, 716 ve 208 farklı kelime yer almaktadır. Bu sözlük 1948 yılında yeniden yayımlanmıştır (Arziyev, 2019: 175).

Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü

1968 yılında Ahmet Caferoğlu'nun hazırladığı sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları'ndan çıkmıştır. Bu sözlükte 7500 sözcük yer almaktadır (3. Baskı). Sözlük 320 sayfa olup 2011 ve 2015 yılında tekrar yayımlanmıştır.

Qedimiy Türkçe Luğet (Eski Türkçe Sözlük)

20.000 kelimededen oluşan bu sözlük, 1968 yılında eski Uygurca sözlükler temelinde yazılmış ve Leningrad'da (şimdiki Sankt-Peterburug) yayımlanmıştır. Uygurca sözcükler için verilen Rusça açıklamaları ve örnekleri barındırması bakımından önem arz eder.

An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish (13- Esirdin Burunqi Türkçining Étimologiylik Luğiti) (13. Yüzyıl Öncesi Türkçenin Köken Bilgisi Sözlüğü)

Sir Gerard Clauson tarafından 1972 yılında hazırlanan eser, 1000 sayfadan oluşmakta olup Eski Uygurcada kullanılan kelimeleri içermektedir (Clauson, 1972).

Uygurçe Luğet (Nimisçe) (Uygurca Sözlük (Almanca))

K. Rörbori tarafından 1977-1981 yılları arasında hazırlanan sözlük 3 ciltten oluşmaktadır. Visbaden'de yayımlanan eserde, ünlü Eski Uygur Dili araştırmacısı K. Rörborh, Eski Uygurca kelimeleri Almanca olarak açıklamıştır.

Qedimki Uyğur Tili Luğiti (Eski Uygurca Sözlüğü)

Ablimit Ehet ve Dildar Memtimin'in hazırladığı eser, 1989 yılında Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Bu sözlükte 12.000'den fazla kelime yer almakta olup eser toplam 548 sayfadır.

Uygurçe-Xenzuçe İdiqut Luğiti (Uygurca-Çince İdikut Sözlüğü)

Meğpiret Kemal Yunusoğlu tarafından hazırlanan sözlük, 2012 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır. Sözlüğün yapılan bazı çalışmalarda “İdiqut Mehkemesi Sözlüğü” olarak da çevirisi yapılmış olup Uygur araştırmalarının temel kaynaklarından birisi olma özelliğine sahiptir. Bu çalışmada, sözlüğün farklı varyantları incelenmiş ve karşılaştırma yapılarak tüm maddeler ele alınmıştır. Sözlükte 1024 civarında madde yer almaktadır.

2.2.2. Eski Arap Alfabeti ile Yazılan Sözlükler¹

Türki Tillar Divani (Dîvânu Lugât’it-Türk)

Kaşgarlı Mahmud tarafından 1072-1074 yılları arasında yazılan eser, sadece Uygurcanın değil, tüm Türk lehçelerinin ilk sözlüğüdür.

Muhakemetü'l-Lugateyn

İki Dil Münazarası anlamına gelen eser, Ali Şir Nevâî tarafından Hicri 1315 yılında yazılmıştır. Bu sözlük günümüz dil araştırmaları ve sözlük çalışmalarında Dîvânu Lugât’it-Türk gibi önemli bir yere sahiptir. Sözlüğün günümüz Uygurcasındaki baskısı Hemit Tömür ve Abdurup Polat’ın çalışmaları ile Beijing’deki Milletler Neşriyatı tarafından 1988 yılı yayımlanmıştır (Elišir Nevâî, 1988).

Bedayiul Luğet (Tilning Bediiyligi) (Dilin Güzelliği)

Tali İmanî Heratî tarafından 15. yüzyılda Ali Şir Nevâî’nin eserlerinde kullanılan kelimeler arasından hazırlanmıştır. Sözcükler Farsça olarak açıklanmıştır. Bu sözlüğün bir nüshası Sankt-Peterburg’da bulunmaktadır ve 1961 yılında A. İ. Borovkov tarafından Moskova’da yayımlanmıştır.

El-luğet un Navaiya ve el-is-tiḥadetul Çağataiya (Nevâî Sözlüğü ve Çağatay Dili Delilleri)

Bu sözlükte 2000 kelime yer almakta olup Nevâî’nin edebiyat ve bilimsel çalışmalarından derlenmiştir. Osmanlı döneminde yaşayan ve Navai eserleri ile yakından ilgilenen biri tarafından hazırlanmıştır. Özellikle çok kullanılmayan nadir sözcükler seçilmiştir. Bu sözcükler Türkçe açıklanmıştır. Bu sözlüğün bir nüshası İngiltere’de, üç nüshası Sankt-Peterburg’da yer almaktadır.

Luğet-i Turki (Türkçe Sözlük)

Fazlullaxan tarafından 17. yüzyılda yayımlanmıştır. Toplam 3 bölümden oluşmakta olup birinci bölümde fiillere, ikinci bölümde fiil şekillerine, üçüncü bölümde ise zarflara yer verilmiştir. Birinci bölümdeki eylemler Farsçaya çevrilmiş, diğer bölümdeki sözcüklerin açıklaması Uygurca ile verilmiştir.

Kelurname

Muhemmet Yaqub Çingiy tarafından Uygurca-Farsça olarak yayımlanan sözlük, on beş bölümden oluşmaktadır. İsimler yalın, eylemler mastar şekilde verilmiştir. Sözcükler anlam yönünden gök, yer, güneş gibi kategorilere ayrılmıştır.

Senglaq

Mehdihan tarafından 1760 yılında yayımlanmıştır. Uygurca-Farsça olarak yayımlanan bir sözlüktür. Sözcükler Uygur alfabesi ile yazılmıştır. Lutfi, Nevâî ve Babur eserlerinden örnekler mevcuttur. Bu sözlüğe yine Mehdihan’ın eski Uygur dili grameri ile ilgili “*Mebani Luğet*” adlı makalesine yer verilmiştir.

Qajariy Lughiti

¹ Bu bölüm Arziyev’nin çalışmasından özetlenmiştir (Arziyev, 2019:176-179).

Feth Elixan tarafından 1848-1862 yıllarında yazılmış olan Uygurca-Farsça sözlüktür. Sözlük, dört bölümden oluşmaktadır. 8000'den fazla Uygurca kelime Farsça olarak açıklanmıştır. Özellikle Nevâî'nin eserlerinde yer alan sözcükler tercih edilmiştir. Sözlüğün iki nüshası bulunmakta olup bir nüshası Macaristan'da diğeri ise S. Peterburg'tadır.

2.2.3. Çağdaş Uygurca Araştırmaları Sözlükleri

İzahliq Luğet (Açıklamalı Sözlük)

Qadir Toxti tarafından hazırlanan ve 1981 yılında İli'de yayımlanan bu sözlükte, günlük yaşamda fazla kullanılmayan 4000 civarında kelime açıklanmış olup 119 sayfadır.

Uyğur Tilining İzahliq Frazéologiyilik Birikmiler Sözlügi (Uygurcanın Açıklamalı Frazéoloji Sözlüğü)

1984 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır (Yaqup,1990: 2).

Uyğur Tilining İzahliq Luğiti (6 Tomluq) (Uygurcanın Açıklamalı Sözlüğü (6 cilt))

1990-1998 yılları arasında Pekin'de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte Çağdaş Uygurcada çok yaygın olarak kullanılan 60.000 civarında kök sözcük, üretilen sözcükler, özdeşmiş sözcük ve deyimleri içermektedir. Sözlük çalışması, 1978 yılında gündeme alınmış ve kapsamlı saha çalışmaları yapılmıştır. Uygurca yayınlanmış gazete-dergi, edebî-fen, halk edebiyatı, derslikler, siyasi dokümanlar ve çeviri eserler olmak üzere 400'den fazla basılı yayından 60.000 civarında sözcük seçilmiştir. Sözlük, Uygur alfabesi sırasına göre 6 cilt şeklinde, farklı zaman diliminde yayımlanmıştır ve son cilt 1998 senesinde tamamlanmıştır.

Başlanğıç Mekteplering Til-Yéziq Edebiyat Dersliki Üçün İzahliq Luğet (İlköğretim Okullarının Dil-Yazı Edebiyat Dersleri İçin Açıklamalı Sözlük)

Ğenizat Ğeyurani, Zahit Hévil ve Abliz Emet tarafından hazırlanan eser 1991 yılında yayımlanmıştır (Emet, 2001).

Ottura Mekteplerning Til-Yéziq Edebiyat Dersliki Üçün İzahliq Luğiti (Orta Öğretim Okullarının Dil-Yazı Edebiyat Dersleri İçin Açıklamalı Sözlük)

Ğenizat Ğeyurani, Zahit Hévil ve Abliz Emet tarafından hazırlanan sözlük 1991 yılında yayımlanmıştır (Emet, 2001).

Uyğur Tili Frazé'ologiyisining İzahliq Luğiti (Uygurcanın Frazéolojik Açıklamalı Sözlüğü)

Abdusalam Abbas tarafından 1991 yılında, Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı tarafından Ürümçi'de neşredilmiştir.

Uyğur Tilining İzahliq Luğiti (Qisqartilmisi) (Uygurcanın Açıklamalı Sözlüğü (Kısaltılmış))

Abliz Yaqup, Ğenizat Ğeyurani, İsmail Qadir, Hemdulla Aburahman İmam, Abliz Emet, Perhat Nur, Esqer Abuqadir, Abuzahir Tahir ve Ablikim Réhim'in birlikte hazırladığı sözlük, 1999 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Bu sözlükte 60.000 civarında kelime yer almaktadır.

Uyğur Xelq Maqal-Temsilliri İzahliq Luğeti (Uygur Atasözlerinin Açıklamalı Sözlüğü)

Abliz Emet tarafından hazırlanan eser, 2001 yılında Qeşqer Uyğur Neşriyatı tarafından neşredilmiştir. İçerisinde 4000 civarında deyim yer aldığı eser 430 sayfadır.

Uyğur Tiliğa Çettin Kirgen Sözlerning İzahliq Luğiti (Uygurcaya Yabancı Dillerden Giren Sözcüklerin Açıklamalı Sözlüğü)

Hemidulla Abdurahman, Esqer Abuqadir ve Abuzahir Tahir tarafından hazırlanan sözlük, 2001 yılında Ürümçü'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından neşredilmiştir. Bu sözlükte, yabancı dillerden Uygurcaya geçen 10.000 civarında sözcük yer almaktadır. Sözcüklerin hangi dilden geldiği, aslının nasıl olduğu, Uygurcadaki anlamı vb. bilgiler açıklanmıştır. Eser, toplam 743 sayfadan oluşmakta olup sözlük kısmı 728 sayfadır.

Çağatay Tilining İzahliq Luğiti (Çağataycanın Açıklamalı Sözlüğü)

Muhammettursun Bahavudun, Ğenizat Ğeyurani, İsmail Qadir İsmail ve Ablimit Ehet tarafından hazırlanan sözlük, 2002 yılında Ürümçü'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Bu sözlükte Çağatayca yazılmış ve Çağataycaya aktarılmış yayınlarda kullanılan Arapça, Farsça ve Çağdaş Uygurcada kullanılmayan ya da çok az kullanılan eski Uygurca sözcüklerden 21.000 kelime yer almaktadır. Kelimeler şimdiki Uygur alfabesi ve Çağatay Türkçesi ile yazılmıştır. Ayrıca sözcüklerin etimolojik bilgilerine de yer verilmiştir. 842 sayfadan oluşan sözlüğün başında, Çağdaş Uygur alfabesi ile Çağatay alfabesinin karşılaştırıldığı tabloda örneklere yer verilmiştir.

Uygur Tilining İzahliq Luğiti (Uygurcanın Açıklamalı Sözlüğü)

İlköğretim 1. sınıf öğrencileri için özel baskı olarak hazırlanan sözlük, Abduzahir Tahir tarafından kaleme alınmış olup 2002 yılında Ürümçü'de Şincang Üniversitesi Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Bu sözlükte 600 civarında kelime yer almaktadır.

Uygur Tilining İzahliq Luğiti (Uygurcanın Açıklamalı Sözlüğü)

İlköğretim 2. sınıf öğrencileri için özel baskı olarak hazırlanan sözlük, Elanur İmin tarafından hazırlanmış ve 2002 yılında Ürümçü'de Şincang Üniversitesi Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte 1000 civarında kelime yer almaktadır.

Uygur Tilining İzahliq Luğiti (Uygurcanın Açıklamalı Sözlüğü)

İlköğretim 3. sınıf öğrencileri için özel baskı olarak Hemdulla Abdurahman tarafından hazırlanmış olup 2002 yılında Ürümçü'de Şincang Üniversitesi Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Bu sözlükte 1300 civarında kelime yer almaktadır.

Uygur Tilining İzahliq Luğiti (Uygurcanın Açıklamalı Sözlüğü)

İlköğretim 4. sınıf öğrencileri için Hemdulla Abduzahir Tahir tarafından hazırlanan ve 2002 yılında Ürümçü'de Şincang Üniversitesi Neşriyatı tarafından yayımlanan sözlük, 278 sayfa olup sözlükte 1200 civarında kelimeye yer verilmiştir.

Çağatay Uygur Tilining İzahliq Luğiti (Çağatay Uygur Dilinin Açıklamalı Sözlüğü)

Hemit Tömür ve Abdureup Polat tarafından hazırlanan sözlük, 2016 yılında Pekin'de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. 1209 sayfadan oluşan sözlükte kelimeler Uygur alfabesi ile yazılmış, yan tarafında da parantez içinde kelimenin Çağatayca karşılığı verilmiştir.

Qisqıçe Uygur Örp-Adetleri Qamusi (Kısaca Uygur Örf ve Adetleri Ansiklopedisi)

Memettursun Zunun Oqya tarafından hazırlanan ve 2019 yılında Londra'da yayımlanan sözlük, Uygurların örf ve adetleri ile ilgili sözcük ve terimleri içermekte olup 1807 sayfadan oluşan bir eserdir. Diğer sözlüklerde yeterince açıklanmayan ya da eksik açıklanan sözcük, terim ve deyimler bu çalışmada örneklerle açıklanmıştır (Orhun, 2020).

2.2.3.2. İmla ve Telaffuz Sözlükleri

Uygur Tilining İmla Luğiti (Uygurcanın İmla Sözlüğü)

Ğ. Sedbaqasov ve E. İlievlar tarafından hazırlanan sözlük, 1961 yılında Almuta'da yayımlanmıştır. Sözlük, 1969 ve 1983 yılında yeniden basılmıştır (Arziyev, 2019).

Uygur Edebiy Tilining İmla Qaydiliri (Uygur Edebî Dilinin İmla Kuralları)

Ğ. Sedvaqasov tarafından hazırlanan ve 1961 yılında Alma-Ata'da basılan sözlük, Uygur yazı dilinin kurallarını içermektedir (Öztopçu, 1992).

Uygur Tilining İmla Luğiti (Uygurcanın İmla Sözlüğü)

1976 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanan sözlükte 8.000 kelime yer almaktadır.

Uygur Tilining İzahliq Teleppuz Birikimler Luğiti (Uygurcanın Açıklamalı Telaffuz Sözlüğü)

Reveydulla İbrahim tarafından hazırlanan sözlük, 1983 yılında Ürümçi'de neşredilmiştir (Arziyev, 2019).

Hazırqi Zaman Uygur Edebiy Tilining İmla Luğiti (Çağdaş Uygur Edebî Dilinin İmla Sözlüğü)

1985 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanan sözlükte 30.000 kelime yer almaktadır (Arziyev, 2019).

Hazırqi Zaman Uygur Edebiy Tilining Teleppuz Luğiti (Çağdaş Uygur Edebî Dilinin Telaffuz Sözlüğü)

Amine Ğappar ve Mirsultan Osmanof tarafından hazırlanan sözlük, 1988 yılında Pekin'de Milletler Neşriyatı tarafından neşredilmiştir (Abbas, 1996: 10).

Uygur Tilining İzahliq Teleppuz Luğiti (Uygurcanın Açıklamalı Telaffuz Sözlüğü)

Oktyabir Jamaldinov tarafından hazırlanan ve 1985 yılında Almuta'da yayımlanan sözlükte, 3000'den fazla kelime yer almaktadır. Bu sözlük 1993 yılında yeniden yayımlanmıştır (Arziyev, 2019).

Hazırqi Zaman Uygur Edebiy Tilining İmla ve Teleppuz Luğiti (Çağdaş Uygur Edebî Dilinin İmla ve Telaffuz Sözlüğü)

Mirsultan Osmanov, Hemit Tömür, Amine Ğappar, Ğenizat Ğeyurani, Aburêşit Sabit, Éli Abit ve Abliz Yaqup tarafından hazırlanan sözlük, 1997 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte 50.000 kelimeye yer verilmiş olup eser 964 sayfadan oluşmaktadır. Eserin başında; sözlük hakkında genel bilgiler, "Çağdaş Uygur Edebi Dilinin İmla Kuralları" ve "Çağdaş Uygur Edebi Dilinin Telaffuz Kuralları" örneklerle açıklanmıştır. Telaffuz kuralları, Latin alfabesi ile yazılmıştır. Böylece telaffuz edilen sözcüklerin yazı dilindeki farkı gösterilmiştir. Sözcükler, Uygur alfabesi ile imla kuralına göre, Latin alfabesi ile de telaffuza göre olmak üzere iki farklı alfabe ile yazılmıştır. Uygurcanın yapım ve çekim ekleri ve ilgili örneklere de eserde yer verilmiştir. Eserin 2000 yılında 2. baskısı yapılmıştır.

Hazırqi Zaman Uygur Edebiy Tilining İmla Luğiti (İmla ve Teleppuz Qaidisi)***(Çağdaş Uygur Edebi Dilinin İmla Sözlüğü (İmla ve Telaffuz Kuralları))***

Mirsultan Osmanov, Tahir Abuduverdi, Abuğappar Aburahman, Memetéli Abdurehim, Anargül Abdurehim ve Anver Ehmet tarafından hazırlanan sözlük, 2009 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. 982 sayfadan oluşan sözlüğün ilk 59 sayfasında imla ve telaffuz kuralları detaylı olarak açıklanmıştır. Bu bölümde daha önce yayımlanan sözlüklerden farklı olarak kelimelerin telaffuzu ile yazılmasının benzer şekilde olduğu vurgulanmıştır. Sözlüğün 63-899 sayfaları arasındaki kısım, kelimelerin açıklandığı bölümdür. Sonraki sayfalarda Çağdaş Uygurcadaki ekler, Uygur şiiri ile ilgili yapılar, yıldız burçları, 24 sezon, kıta, devlet, bölge, başkent, para birimleri, Uygur medeniyet tarihindeki önemli şahıslar (10. yüzyıldan 20. yüzyılın otuzlu yıllarına kadar) ve eserler gibi pek çok

bilgi yer almaktadır. Uygurlar sıklıkla imla kurallarında değişiklikler yapmış, bu sözlükte ise en sonuncu imla kurallarına yer verilmiştir. Bu nedenle sözlüğün kapsamlı olarak hazırlandığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla Çağdaş Uygur araştırmalarında, imla kurallarına göre çalışmak isteyen araştırmacıların bu sözlüğü temel almasında yarar vardır.

2.2.3.3. Diyalekt ve Şiveler Sözlükleri

Uygur Tilining Qumul Şivisi (Uygurcanın Kumul Şivesi)

S. Y. Maluf tarafından hazırlanan sözlük, 1954 yılında Leningrad'da Pen Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır (Osmanov, 2009: 916).

Uygur Şiviliri Sözlüğü (Uygur Şiveleri Sözlüğü)

Ğulam Gopur tarafından hazırlanan eser, 1986 yılında Pekin'de Milletler Neşriyatı tarafından neşredilmiştir. Sözlükte 4000 civarında kelime yer almakta olup toplam 318 sayfadır. Sözlükte yer alan her sözcük Çağdaş Uygur dili ile açıklanmıştır. Sözlükte Lopnur, Hoten, Kaşgar, Kumul, Turpan, Aqsu, Ğulca ve Kuçar bölgelerinde kullanılan sözcükler yer almaktadır.

Uygur Dialekt Sözlük (Uygur Lehçeleri Sözlüğü)

E. R. Tenishev tarafından hazırlanan sözlük, 1990 yılında Moskova'da yayımlanmıştır. Lehçeler ile ilgili sözcükler tarihî ve karşılaştırmalı olarak Rusça yazılmıştır (Arziyev, 2009: 185).

Hazirqi Zaman Uygur Tilining Qumul Şivisi (Çağdaş Uygurcanın Kumul Şivesi)

Melike Muhammed'in baş editörlüğünde 1997 yılında Ürümqi'de Şincang Pen-Téxnika Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. 252 sayfadan oluşan sözlük için özel araştırma ve saha çalışma ekibi oluşturulmuştur. Dil bilimciler arasında Mirsultan Osmanov ve diğer araştırmacılar görev almıştır. Sözlükte fonetik, sesli-sessiz harfler, seslerin uyumu, gramer özellikleri ve Kumul edebiyatından seçme eserler gibi pek çok bilgi yer almaktadır. Bu sözlükte 1914 yılında Rusya'da yayımlanan Maluf'un Kumul Şivesi ile ilgili çalışmadan özellikle söz edilmiştir (Maluf, 1954). Maluf'un 3.000 sözlükten oluşan çalışması olumlu ve olumsuz yönleriyle detaylıca değerlendirilmiş ve örnekler ile gösterilmiştir.

Hazirqi Zaman Uygur Tilining Xoten Şivisi (Çağdaş Uygurcanın Hoten Şivesi)

Mirsultan Osmanov tarafından hazırlanan sözlük, 2004 yılında Ürümqi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. 374 sayfadan oluşan sözlük, çağdaş Uygurcada kullanılan yazı dilinden fonetik yönden farklı ve ortak dilde genel olarak kullanılmayan ya da Hoten şivesine özgü 1000 civarında kelimeye yer vermiştir.

Hazirqi Zaman Uygur Tilinign Lopnur Dialikiti (Çağdaş Uygurcanın Lopnur Lehçesi)

Sözlük, 2006 yılında Ürümqi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır (Arziyev, 2019).

Hazirqi Zaman Uygur Tilining Dialekt ve Şiviliri Luğiti (Çağdaş Uygurcanın Lehçe ve Şiveleri Sözlüğü)

Ayşemgül Abdurêşit, Turnisa Rozi, Repqet Rehim, Küreş Tahir, Méhriğül Mamut, Ézizcan Hesen ve Yasin Tursun Ultaş tarafından hazırlanan sözlük, 2007 yılında Pekin'de Milletler Neşriyatı tarafından neşredilmiştir. 369 sayfadan oluşan sözlükte 10.000 civarında kelime yer almaktadır.

2.2.3.4. Dil Bilim-Terimler Sözlükleri

Edebiyatşunasliq Terimlirining Luğiti (Edebiyat Terimleri Sözlüğü)

Murat Hamraev tarafından hazırlanan sözlük, 1974 yılında Almuta'da neşredilmiştir.

Uygur Tilining Kespîy Leksikisi (Uygurcanın Meslek Terimleri Sözlüğü)

Ş. Bartof tarafından hazırlanan eser, 1975 yılında Alma-Ata'da Pen Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır (Osmanov, 2009: 917)

Uygur Klassik Edebiyatidin Qisqıçe Sözlük (Uygur Klasik Edebiyatı Sözlüğü)

Ğulam Ğopuri, Muhammet Tursun İbrahim ve Hoca Ehmet Yunus tarafından hazırlanan sözlük, 1986 yılında Pekin'de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. 15.000'den fazla sözcük içeren eser, 785 sayfadır. Klasik eserlerde standart imla kuralı uygulanmadığından aynı sözcüğün farklı durumlarda yazılması söz konusudur. Bu nedenle sözlüklerde, aynı anlamdaki sözlükler tekrar edilmiştir. Klasik sözcükler parantez içinde yazılmış, yanına Çağdaş Uygurca ile açıklama eklenmiştir.

Edebiyat Atalğuliri Luğiti (Edebiyat Terimleri Sözlüğü)

Mehmut Zeydin ve Semet Dugayli tarafından hazırlanan sözlük, 1988 yılında Pekin'de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. 487 sayfa olan eserde, edebiyat ile ilgili 670 terim yer almaktadır.

Qisqiche Tilşunasliq Luğiti (Kısaca Dil Bilim Sözlüğü)

Mirsultan Osmanov ve Muhemmetréhim Sayit tarafından hazırlanan sözlük, 1991 yılında Ürümqi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte dil bilim ile ilgili 750'den fazla kelime yer almaktadır. Sözcükler, Çince çevirisi ile beraber verilmiştir. Tüm sözcükler detaylı olarak açıklanmış, bazı kelimeler örneklerle de anlatılmıştır. Sözlük 510 sayfa olup sözlüğün 448-510 sayfaları arasında kelimelerin Çince indeksi yer almaktadır.

Uygur Tilidiki Menidaş Söz-İbariler Luğiti (Uygurcadaki Eş Anamlı Kelimeler Sözlüğü)

Abdusalam Abbas tarafından hazırlanan sözlük, 1992 yılında Pekin'de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte 3.000 civarında eş anlamlı sözcük yer almaktadır. Toplamda 10.000'den fazla kelimenin yer aldığı eser, 773 sayfadan oluşmaktadır.

Uygur Tilidiki Ahangdaş Sözler Luğiti (Uygurcadaki Eş Sesli Sözcükler Sözlüğü)

Abdusalam Abbas tarafından hazırlanan sözlük, 1996 yılında Pekin'de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte 598 eş sesli sözcük yer almakta olup bunlardan 2 anlamlı 424, üç anlamlı 103, dört anlamlı 43, beş anlamlı 20, altı anlamlı 8 sözcük olmak üzere toplam 1477 sözcük yer alır. Örneğin "aç" sözcüğünün altı farklı anlamı vardır. Sözlükte farklı her anlamın Çince çevirisi verilirken Uygurca anlamları ise örneklerle açıklanmıştır. Sözlük, 292 sayfadır.

Uygur Tili Sinonimlirining Luğiti (Uygurca Eş Anamlı Kelimeler Sözlüğü)

Zahidem Hevullaeva tarafından hazırlanan eser, 1997 yılında Almuta'da basılmıştır (Aziyev, 2019).

Edebiyatşunasliq Atalğuliriğa İzahat (Edebiyat Terimlerinin Açıklaması)

T. Elaev tarafından hazırlanan sözlük, 2000 yılında Almuta'da yayımlanmıştır.

Uygur İdiyomliri Luğiti (Uygur Deyimleri Sözlüğü)

Harut Resul Qadiri tarafından hazırlanan sözlük, 2012 yılında Ürümqi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. İlk ve ortaokul öğrencileri için hazırlanan bu eserde, sözcükler önce Uygurca olarak ardından da Çince çevirisi (Çince çevirilerin Latin harfi "Pin Yin") ile verilmiştir. Her deyim öncelikle açıklandıktan sonra örnekler ile kullanımı belirtilmiştir. Sözlük toplam 114 sayfadır.

Hazırqi Zaman Uyğur Tilining Qisqıçe Grammatika Luğiti (Çağdaş Uygurcanın Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü)

Memettursun Zunun Oqya tarafında hazırlanan sözlük, 2021 yılında Londra’da yayımlanmıştır. Bu sözlükte 2500 terim ve açıklaması yer almaktadır. Eser, dil örnekleri ve çok sayıdaki referansları, açık ve özlü tanımlar ve ilgili alanlardaki akademik literatürden uygun alıntılar ile çok sayıda cümle ve fonetik, sözlük bilim ve dil bilgisi, morfoloji, söz dizimi dâhil olmak üzere geniş kapsamlı dil bilgisi çalışmaları sunmaktadır. Sözlüğün son kısmında Sarı Uygurlar, Tarihî Uygur Alfabeleri, Uygur İmla Kuralları, Uygur Latin Alfabe Çalışmaları ile bazı Uygur dil bilimciler ve onların çalışmaları ek olarak yer almaktadır.

2.2.3.5. Diğer Sözlükler

Qisqıçe Pelsepe Luğiti (Kısaca Felsefe Sözlüğü)

M. Rozéntal ve P. Yudin tarafından hazırlanan ve M. Élahun tarafından çevrilen sözlük, 1984 yılında Pekin’de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Bu sözlük Sovyet felsefecileri Rozéntal ve Yudin tarafından hazırlanan “Kısaca Felsefe Sözlüğü”nün 1978 senesindeki Çince çevirisinden Uygurcaya aktarılmıştır. Sözlükte 610 kelime yer almakta olup eserin birincisi 843, ikincisi 769 sayfa olmak üzere toplam iki ciltten oluşmaktadır. Sözcükler Uygur alfabesine göre sıralanmıştır. Sözlüğün sonunda sözcükler, Çincenin Latince (Pinyin) okunuş sırasına göre Çince olarak sıralanmıştır.

Siyasi İqtisat Luğiti (Siyasi İktisat Sözlüğü)

Şüy Dişing tarafından hazırlanan ve Abdulla Abliz, Xoca Abdulla Osman, Nurbiye Eziz ve Helime Muhemmet tarafından çevirisi yapılan sözlük, 1989 yılında Pekin’de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Bu sözlük 3 ciltten oluşmaktadır. 1. cilt giriş, kapitalizmden önce ve kapitalizmden sora diye üç kısımdan; 2. cilt cihangirlik, yarı sömürge, yarı feodal iktisat, yeni demokratik iktisat, Çin iktisadı anlayışı tarihi, yabancı iktisat görüşü gibi bölümlerden; 3. cilt ise sosyalizm, işletmeler ve meslek işletmeleri gibi bölümlerden oluşmaktadır. Bu 3 ciltte toplam 2000 madde yer almaktadır.

Nezeriye Öginiş Luğiti (Kuram Öğrenme Sözlüğü)

Erkinca editörlüğünde Qétum Vahap, Tyen Şibav ve Exmet Pasar’ın Çince’den çevirdikleri sözlük, 1990 yılında Şangay Luğet Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. 1254 sayfadan oluşan sözlükte 1000 civarında sözlük yer almaktadır ve sözcükler Uygur alfabesine göre sıralanmıştır. Sözlüğün sonunda kelimelerin Çince-Uygurca indeksi yer almaktadır.

Yilnamiler Luğiti (Yılnameler Sözlüğü)

Abliz Emet tarafından hazırlanan sözlük 1993 yılında Ürümçi’de Yaş-Ösmürler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Şeytan Luğiti (Şeytan Sözlüğü)

Qadir Arslan tarafından hazırlanan sözlük, 1998 yılında Ürümçi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlük 1990 yılında Amerika’da Ambrose Bierce tarafından yayımlanan Devil’s Dictionary sözlüğünün Çinceye çevirisinden Uygurcaya çevrilmiş olup toplam 333 sayfadır. Bu sözlük birçok dile çevrilmiştir.

Uygur Tébabiti Atalğuliri Qisqıçe Luğiti (Uygur Tıbbî Terimler Sözlüğü)

Ahmetcan İsmail tarafından hazırlanan sözlük, 1995 yılında Ürümçi’de Şincang Pen-Téxnika Sehiye Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Şincang Maarip Luğiti (Şincan Maarif Sözlüğü)

Mavénhua, Macunbing ve Çinbin tarafından hazırlanan sözlük, Ablimit Hékim tarafından Uygurcaya çevrilmiş ve 2003 yılında Ürümqi'de Şincang Pen-Texnika Sehiye Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte Uygur Özerk Bölgesi'ndeki ilk-ortaokullar, meslek okulları, üniversiteler, Uygur Özerk Bölgesi'ndeki tüm milletlerin eğitimi ile ilgili açıklamalar, eğitim programları, yine bu bölgede çalışan eğitimciler hakkındaki bilgiler yer almaktadır. 497 sayfadan oluşan sözlüğün 450-467 sayfaları arasında Uygur alfabesine göre indeks oluşturulmuştur.

Uygur Kişi İsimliri Qamusi (Uygur Şahıs Adları Sözlüğü)

Mutellip Sidiq Qahari tarafından hazırlanan sözlük, 2010 yılında Ürümqi'de Şincang Üniversitesi Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Bu sözlükte 23.000'den fazla şahıs adı yer almaktadır. Bunlardan 21.000'den fazlası Çağdaş Uygur adlarını oluştururken diğerleri eski dönemlerde kullanılan şahıs adlarıdır. Adlar, Uygur alfabesine göre sıralanarak önce erkek sonra kadın adları verilmiştir. Tüm adlar anlam yönünden açıklanmıştır. Bu sözlük toplam 912 sayfadan oluşmakta olup 1-116 sayfaları arasında Uygur adlarının oluşum şekli, geçmişi, değişimi gibi pek çok özellikler açıklanmıştır. 117- 887. sayfalar arası ise sözlük kısmıdır. Sonraki sayfalarda Allah'ın 99 ismi ve Peygamberimizin 105 sıfatına yer verilmiştir.

Kutadgu Bilig İndeksi (Kutadgu Bilig İndeksi)

Memettursun Zunun Oqya tarafından hazırlanan eser, 2012 yılında Londra'da yayımlanmıştır. Bu çalışmada Kutadgu Bilig'in Çağdaş Uygurca olarak yayımlanan nüshası kullanılmıştır. İndeks kısmında kelimeler açıklanırken sözcüklerin telaffuzu Latin, indeks ise Uygur alfabesi ile yazılmıştır ve aynı anda Divanu Lugati't Türk ile de karşılaştırma yapılmıştır. Bunun için Divanu Lugati't Türk'te geçen 1500 civarında sözcük doğrudan kullanılmıştır. Bu çalışma, Kutadgu Bilig ile Divanu Lugati't Türk ve Çağdaş Uygur sözcüklerini birlikte ele alması açısından önem arz etmektedir. Çalışma 448 sayfadan oluşmaktadır.

2.2.4. Uygurca-Çince ve Çince-Uygurca Sözlükler

2.2.4.1. Uygurca-Çince Sözlükler

Uygurçe-Henzuçe-Rusçe Luğet (Uygurca-Çince-Rusça Sözlük)

Burhan Şehiydi tarafından hazırlanan sözlük, 1953 yılında Pekin'de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlük toplam 832 sayfa olup Uygurca sözcükler 1953 yılının imla ve alfabesi ile Çince kısımlar ise eski Çince ile yazılmıştır. Sözlük İ. A. Baskakov ve V. M. Nasilov tarafından yayımlanan Uygurca-Rusça Sözlük'e Çince eklenerek oluşturulmuştur (Arziyev, 20019).

Uygurçe-Xenzuçe Luğet (Uygurca-Çince Sözlük)

1982 yılında Ürümqi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanan sözlükte 30.000 kelime yer almaktadır. Uygurca sözcükler Latin alfabesi ile yayımlanmıştır (Arziyev, 2019:182; Öztopçu, 1993:172; Yaqup,1990:2).

Emily Qollinilidiğan Uygurçe-Xenzuçe Luğet (Pratik Uygurca-Çince Sözlük)

Çin Şiming, Liyav Zéyu gibi dilciler tarafından hazırlanan sözlük, 1995 yılında Ürümqi'de Şincang Üniversitesi Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır (Heyit, 2006: 344).

Uygurçe-Xenzuçe Luğet (Uygurca-Çince Sözlük)

Liyav Zéyu ve Ma Jünmin tarafından hazırlanan sözlük 2000 yılında Ürümqi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır (Abbas, 2006: 1389).

Uygurçe-Xenzuçe Luğet (Uygurca-Çince Sözlük)

Abdusalam Abbas ve diğer dil bilimcilerin hazırladığı sözlük, 2006 yılında Pekin’de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Bu sözlük Uygurca-Çince hazırlanan en kapsamlı sözlüktür. Sözlük, Uygur Özerk Bölgesi Milletler Dil ve Yazı Çalışmaları Komitesi tarafınca hazırlanmış, Uygur ve Çin dil bilim adamlarından oluşan bir ekip projede görev almıştır. Sözlük hazırlama gurubunun başkanı Abdusalam Abbas yönetiminde 20 kişinin görev aldığı projede, Kontrol ve Denetleme Başkanlığı’nı Mirsultan Osmanov ve Éli Zahitlar üstlenmiştir. Sözlükte 70.000 civarında kelimeye yer verilmiştir. Sözlüğün 1-18 sayfaları arasında sözlük ile ilgili bilgiler, 19-1285 sayfaları arasında sözlük kısmı, 1286-1317 sayfaları arasında Uygur grameri, 1318-1331 sayfaları arasında ise dünyadaki diller ve dil sistemlerin adları Uygurca-İngilizce-Çince olarak verilmiştir. Sonraki sayfalarda Uygur şiiri, yıldız ve burçlar, mevsimler, takvimler, kıtalar, ülkeler, başkentler, para birimleri, Çin tarihindeki önemli tarihler, jeolojik devirler, ölçüler, Batı bölgelerindeki önemli beylikler, Uygur tarihindeki önemli şahıslar ile ilgili bilgiler Uygurca ve Çince olarak yer almıştır. Sözlüğün en son kısmında Uygur millî giyimi, müzik aletleri, takıları gibi bazı kültürel özelliklere yer verilmiştir. Sözlük toplam 1426 sayfadır.

Uygurçe-Xenzuçe Uyğur Xelq Maqal-Temsilliri (Uygurca-Çince Uygur Atasözleri)

Alim Héyit ve Aygöl Tursun tarafından hazırlanan sözlük, 2006 yılında Pekin’de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Eserde 1771 deyim ve onların farklı şekilleri olmak üzere toplam 2337 deyim yer almıştır. Sözlük toplam 358 sayfadır.

Uygurçe-Xenzuçe Uyğur Xelq Maqal-Temsilliri (Uygurca-Çince Uygur Atasözleri)

Ma Cünmin ve Liyav Zéyü tarafından hazırlanan sözlük, 2007 yılında Ürümqi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte Çinli araştırmacılar tarafından Uygurlarda en çok kullanılan 3.000 deyim Çinceye aktarılmıştır. Deyimler, Uygur alfabesine göre sıralanmış olup her deyim Çince karşılığı verilmiştir. Sözlük, 303 sayfadır.

Uygur Tilida Köp İşlitilidiğan 5000 Söz (Uygurca Sık Kullanılan 5000 Kelime)

Semet Memtimin ve Ömer Hapiz gibi araştırmacılar tarafından hazırlanan sözlük, Ürümqi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından 2012 yılında yayımlanmıştır. Sözlükte Uygurcada en çok kullanılan 5.000 sözcük Latin alfabesi ile Uygurca-Çince olarak verilmiştir. Sözcükler kullanım sıklığına göre derecelendirilmiştir.

2.2.4.2. Çince-Uygurca Sözlükler²

Xenzuçe-Uygurçe Qisqıçe Luğet (Çince Uygurca Sözlük)

1963 yılında Ürümqi’de yayımlanan sözlükte 12.000 kelime yer almaktadır (Öztopçu, 1993: 172; Arziyev, 2019: 180; Yaqup, 1990: 2).

Xenzuçe-Uygurçe Luğet (Çince-Uygurca Sözlük)

Abliz Yaqup, Ma Cuming, Key Ying, Peyzulla Raxman, Ezizcan Mexsut, Vang Cénibin, Yi Kunşyu, Li Cunming, Mahmut Nizam, Ma Tingci, Tursun Réhim, Eysa Qasim, Amine Ğappar, Xelim Salix, Lo Kéhua ve Rabiye Arip tarafından hazırlanan sözlük 1970 yılında yayımlanmıştır (İmin, 2008: 3).

Xenzuçe-Uygurçe Luğet (Çince-Uygurca Sözlük)

1974 yılında Şincang Halk Neşriyatı tarafından Ürümqi’de yayımlanan sözlükte Uygurca kelimeler Latin alfabesi ile yazılmıştır (İmin, 2008: 1).

Xenzuçe-Uygurçe Turaqliq İbariler Luğiti (Çince-Uygurca Deyimler Sözlüğü)

² Çince-Uygurca sözlük isimleri, yazı karakterleri kaynaklı probleme sebebiyet vermemesi için Uygurca olarak yazılmıştır.

Sözlük, 1979 yılında Pekin’de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır (Salih, 1993: 2).

Xenzuçe-Uygurçe Luğet (Çince-Uygurca Sözlük)

1979 yılında Ürümçi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanan sözlükte 47.000 kelime yer almaktadır. Sözlük, Şincang Maarif Başkanlığı, Şincang Üniversitesi ve Sabiq Til-Yeziq Komitesi tarafından hazırlanmıştır (Öztopçu, 1993: 172; Arziyev, 2019: 180; Yaqup, 1990: 2).

Xenzuçe-Uygurçe Luğet (Çince-Uygurca Sözlük)

1980 yılında İbrahim Ehmedi, Péng Zonglu, İbrahim Ömer, Perhat Cilan, Ma Délung, Rén Yunçang, Abduqadir İbrahim, Liyav Zéyü, Şén Yungning, Enver Cappar, Xu Yavşen, Qadir Qavuz, Azatgül Atavulla, Enver Gazi tarafından hazırlanmıştır (İmin, 2008: 3).

Xenzuçe-Uygurçe Pen-Téxnika Luğiti (Yéza İgilik Maşiniliri Qismi) (Çince-Uygurca Teknoloji Sözlüğü (Tarım Makinaları Kısmı))

1983 yılında Ürümçi’de yayımlanmıştır.

Xenzuçe-Uygurçe Ormançiliq Luğiti (Çince-Uygurca Ormancılık Sözlüğü)

1984 yılında Pekin’de yayımlanmıştır (Öztopçu,1993).

Xenzuçe-Uygurçe Luğet (Çince-Uygurca Sözlük)

1989 yılında Ürümçi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanan sözlük, 1981 yılında Çin’de yayımlanan “Çağdaş Çin Dili Sözlüğü” temelinde oluşturulduğundan daha önce yayımlanan sözlüklere göre daha kapsamlıdır. Söz konusu “Çince-Uygurca Sözlük”te 9.500’den fazla tek kelime, 70.000 civarında da bileşik kelime yer almaktadır (İmin, 2008: 1-2).

Xenzuçe-Uygurçe Sözlük (Pelsepe Qismi) (Çince-Uygurca Sözlük (Felsefe Kısmı))

Ehmet Pasar editörlüğünde hazırlanan sözlük, 1990 yılında Pekin’de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte felsefe ile ilgili 3.000’den fazla kelime yer almaktadır.

Xenzuçe-Uygurçe Tarixiy Atalğular Luğiti (Çince-Uygurca Tarihî Terimler Sözlüğü)

Qadir Hapiz ve Qurban Veli editörlüğünde hazırlanan sözlük, 1990 yılında Ürümçi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte Çin tarihi ve Orta Asya tarihinde çok kullanılan ancak çevirisi farklı olan 11.000 civarında tarihî şahıs, yer adı, millet, makam, eser adı, siyasi iktisat, askerlik, kanun, kültür, sanat, din ve ideoloji alanlarındaki sözcükler yer almaktadır. Sözcükler Çincenin Latince okunuş (Pinyin) sırasına göre sıralanmış olup 444 sayfadan oluşmaktadır.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurçe Turaqliq İbariler Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca Deyimler Sözlüğü)

Qadir Qavuz tarafından hazırlanan sözlük, 1990 yılında Ürümçi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte 10.600 civarında deyim yer almaktadır. Deyimlerin doğru anlaşılması için farkı kullanım alanlarına göre örnekler verilmiştir. Sözlüğün hazırlanmasında ve kontrol edilmesinde Péng Zunglu ve Daniel Sinjin yardımcı olmuştur. Sözlükte kelimeler, Çincenin Latince okunma sırasına göre sıralanmıştır. Deyimler ise Çince ve Latince (Pinyin) okunuşu, İngilizce anlamı ve Uygurca çevirisi ile verilmiştir. Sözlük 2004 yılında yeniden yayımlanmıştır.

Xenzuçe- Uygurçe Yançuq Luğiti (Çince-Uygurca Cep Sözlüğü)

Enver Cappar ve Ablet İmin tarafından hazırlanan sözlük, 1993 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. 1090 sayfadan oluşan eserde, 31.000 kelimeye yer verilmiştir.

Xenzuçe-Uygurçe Turaqliq İbariler Luğiti (Çince-Uygurca Deyimler Sözlüğü)

Helim Salih ve Vang Cénbén tarafından hazırlanan sözlük, 1993 yılında Pekin'de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlüğün 1-33 sayfaları arasında sözlük hakkında açıklama, 34-638 sayfaları arasında sözlük, 639-751 sayfaları arasında da Çince karakterlere göre indeks yer almaktadır. 751 sayfadan oluşan sözlüğün 2001 yılında 2. baskısı yapılmıştır. Sözlükte 8.000 civarında madde yer almaktadır.

Xenzuçe-Uygurçe Şinxua Luğiti (Çince-Uygurca Şinhua³ Sözlüğü)

Enver Cappar, Hesencan Veli, Dilşat Sultan, Qadir Qavuz, Maxmutcan İslam, Batur Mamut ve Enver İmin tarafından çevirisi yapılan sözlük, 1994 yılında Şincang Halk Neşriyatı tarafından Ürümçi'de yayımlanmıştır. 1035 sayfadan oluşan sözlükte 10.000'den fazla Çince tek heceli sözcük, 3.500 civarında da iki ve daha fazla heceli sözcük yer almaktadır. Sözlüğün ilk 100 sayfasında Çince karakter çizgelerine göre arama çizelgesi, sonraki 890 sayfada sözlük, diğer sayfalarda ise Çincenin Latince okuma (Pinyin) alfabesi, Çin tarihi takvimi, Çin'deki azınlıklar listesi, dünyadaki devletler, bölgeler, başkentler, nüfus ve elementler cetveli gibi ekler bulunmaktadır. Sözlük 1995 yılında yeniden basılmıştır.

Xenzuçe-Uygurçe Şincang Yer Namliri Luğiti (Çince-Uygurca Şincang Yer Adları Sözlüğü)

Abdureşit Sabit ve Turdi Nasir tarafından hazırlanan sözlük, 1994 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte Uygur Özerk Bölgesi'nde bulunan 30.000'den fazla mahalle, belde, sokak vb. yer adı yer almaktadır ve bu adlar resmî kayıtlarda geçen yerlerdir. 905 sayfadan oluşan sözlüğün ilk 35 sayfası sözlüğün kullanımı ile ilgili bilgileri içerirken sonraki 580 sayfa sözlük kısmıdır. Sözlüğün 580-863 sayfaları arasında ise kelimelerin Uygur alfabesine göre indeksi yer almaktadır.

Xenzuçe-Uygurçe Maqal-Temsiller Sélišturma Luğiti (Çince-Uygurca Karşılaştırmalı Deyimler Sözlüğü)

Ğeyyur Abduqadir tarafından hazırlanan sözlük, 1996 yılında Kaşgar'da Qeşqer Uygur Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır (Heyit, 2006: 344).

Tarihi Atalğularni Tercime Qilish Qollanmisi (Tarihî Terimler Tercüme Klavuzu)

Ablet Nurdin tarafından hazırlanan eser, 1998 yılında Ürümçi'de İctimaiy Pen Journalliri Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Bu sözlükte 1990 yılında yayımlanan "Çince-Uygurca Tarihî Terimler Sözlüğü"nde yer almayan 7000'den fazla terim yer almaktadır. Sözlük dünyadaki hanlıklar, Batı memleketleri tarihi ile ilgili terimleri içermektedir. Eserde kelimeler Çincenin Latince okunma (Pinyin) sırasına göre yer almış ve yanlarında Uygurca tercümesi verilmiştir. Kitabın son sayfalarında (178-193), Batı bölgelerindeki hanlıkların nesebnameleri ve onların durumunu içeren belgeler yer almaktadır.

Oquğuçılar Üçün Xenzuçe-Uygurçe Turaqliq İbariler Luğiti (Öğrenciler İçin Çince-Uygurca Deyimler Sözlüğü)

Eli Zahit, Alim, Heseni ve Hüseyincan Esqeri tarafından hazırlanan sözlük, 1999 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. 4000'den fazla kelimenin yer aldığı sözlük, 405 sayfadan oluşmaktadır.

³ Yeni Çin'i ifade etmektedir.

Xenzuçe-Uygurçe Din Luğiti (Çince-Uygurca Din Sözlüğü)

Şemşidin Hacı tarafından hazırlanan sözlük, 2000 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Xenzuçe-Türkçe-Uygurçe Türküm Sözcük Luğiti (Çince-Türkçe-Uygurca Tematik Kelimeler Sözlüğü)

Mömin Abudulla tarafından hazırlanan sözlük, 2002 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte devlet daireleri, parti, uluslararası örgütler, Çin'in çeşitli bayramları, idare bölgeleri, kırsaklar, turistik yerler, oteller, sağlık-tedavi merkezleri, sanayi kuruluşları, tarım, eğitim ve kültür, ulaşım gibi pek çok alanda kullanılan sözcükler yer almaktadır. 326 sayfadan oluşan sözlüğün son kısmında ilgili sözcükleri içeren cümleler ve onların çevirisi verilmiştir.

Ruşçe-Xenzuçe-Uygurçe Tavar Namliri Luğiti (Ruşçe-Çince-Uygurca Ürün Adları Sözlüğü)

Tahir Abuveli, Abduğappar Abduraxman, Patigül Ablikim ve Anargül Abdurehim tarafından hazırlanan sözlük, 2007 yılında Pekin'de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte ithalat ve ihracat ile ilgili sık kullanılan 30 mesleğe ait 14.000 civarında sözcük yer almaktadır. 533 sayfadan oluşan eserde, sözcükler Rus alfabesine göre sıralanmış ve yanlarına kelimenin Çince ve Uygurca çevirisi verilmiştir.

Xenzuçe-Uygurçe Köp Qollinilidiğan Maqal-Temsiller Luğiti (Çince-Uygurca Sık Kullanılan Atasözleri Sözlüğü)

Li Şiyangroy, Fu Véy, Li Lençin ve Cu Yunliyang tarafından hazırlanan sözlük, 2005 yılında Ürümçi'de Şincang Üniversitesi Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır (Heyit, 2006: 344).

Xenzuçe-Uygurçe Çong Luğet (Çince-Uygurca Büyük Sözlük)

Ablet İmin, Enver Cappar ve Hüseyin Esqer tarafından hazırlanan sözlük, 2008 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte 10.000'den fazla Çince tek heceli kelime, 80.000'den fazla da iki ve daha fazla heceli kelime yer almaktadır. Sözlüğün ilk 77 sayfasında sözlüğün kullanımı ve Çin alfabesine göre kelimelerin indeksine yer verilmiştir. Sonraki 2597 sayfa ise sözlük kısmıdır. Sözlüğün 2598-2734 sayfaları arasında Çin'in özel bölgeleri, şehirleri, Çin'de yaşayan milletler, Uygur Özerk Bölgesi'nde kasabadan daha büyük yerleşimler, kıtalar, devletler, başkentler, para birimleri, ülke kodu, Çince ve uluslararası ölçü göstergeleri, mevsimler, elementler cetveli gibi pek çok bilgi bulunmaktadır. Sözlük toplam 2734 sayfadan oluşmaktadır.

2.2.5. Uygurca-İngilizce ve İngilizce-Uygurca Sözlükler**2.2.5.1. Uygurca-İngilizce Sözlükler*****A Vocabulary of the Eastern Turkestan (Doğu Türkistan Sözlüğü)***

R. B. Shaw'ın 1880 yılında yayımladığı eseridir. Bu sözlük, Batı dünyasında Çağdaş Uygurca ile ilgili hazırlanan ilk sözlüktür (Öztopçu, 1993: 171). Eserin 1-208 sayfaları arası sözlük kısmıdır. Sonraki sayfalar ise kuş ve bitki adları sözlüğüdür (Yıldırım, 2019:544). Sözlükte yer alan Uygurca sözcükler, eski Uygur alfabesi ile yazılırken yanlarında Latin alfabesi ile telaffuzu da verilmiştir. Bu sözlük üzerine Fikret Yıldırım tarafından yüksek lisans çalışması yapılmıştır (Yıldırım, 2017).

Polyglot List of Birds-Turki, Manchu and Chinese (Çok Dilli Kuş Listesi-Türkçe, Mançuca, Çince)

Edward Denison Ross tarafından 1907 yılında yayımlanan sözlükte, 360 tane kuş adı Uygurca, Mançuca ve Çince olarak verilmiştir (Ross, 1907; Öztopçu: 1992).

Turki-English Vocabulary, English-Turki Vocabulary (Türkçe-İngilizce Sözlük, İngilizce-Türkçe Sözlük)

Harold Whitaker tarafından hazırlanan ve 1909 yılında Printing Press tarafından yayımlanan sözlükte “Türk” dili Uygurca’yı göstermektedir. Sözlüğün Uygurca-İngilizce kısmı 22, İngilizce-Uygurca kısmı 15 sayfadan oluşmaktadır. Sözlükten önce Çağdaş Uygurca ile ilgili gramer bilgisi de yer almıştır (Yıldırım, 2019: 544).

An Eastern Turki-English Dialect Dictionary (Doğu Türkçesi-İngilizce Lehçeler Sözlüğü)

Gunnar Jarring tarafından 1964 yılında Lund’da yayımlanan sözlükte, “Doğu Türkçesi” ifadesi Uygurca’yı göstermektedir. Sözlük 338 sayfadan oluşmaktadır.

Xenzuçe-Uyğurçe-İngilizce Meşhur Cay Namliri (Çince-Uygurca-İngilizce Ünlü Yer Adları)

Enver Cappar tarafından 1989 yılında Ürümçi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

An Uyghur-English Dictionary (Uygurca-İngilizce Sözlük)

Henry G. Schwarz tarafından 1992 yılında Bellingham-Washington’da yayımlanan sözlüğün ilk ve son 2 sayfasında Uygurca sözcükler için Uygur alfabesi, Latin alfabesi ayrıca Uygurca sözcükleri yazmak için kullanılan transkripsiyon çizelgesi verilmiştir. Sonraki 24 sayfada Uygur dili, Uygurca dil bilgisi, sözlük kullanımı ve kısaltmalar gibi bilgilere yer verilmiştir. Sözlüğün 1-948 sayfaları arasında Uygur alfabesine göre transkripsiyon ile kelimeler sıralanmış ve yanına İngilizce çevirisi verilmiştir. Sözlükte 84 harita, 268 bitki, 47 hayvan, 18 müzik aleti ve 15 kültürel unsur olmak üzere toplam 450 resim yer almaktadır. Sözlüğün 948-1059 sayfaları arasında tarım, uzay, botanik, kimya, giyim, yemek, jeoloji, gramer ve dil bilgisi, tarih, edebiyat, matematik, tıp, askerlik, müzik, felsefe, fizik, psikoloji, din, spor ve zooloji gibi özel alanlarda kullanılan Uygurca terimlerin İngilizce çevirisi ve açıklaması verilmiştir. Sözlüğün 1060-1083 sayfaları arasında Uygurca ekler, takvim, yer-bölge adları, kişi adları, ağırlık ve ölçüler, yararlanılan kaynaklar ve sözlük yazarı hakkında bilgilere yer verilmiştir.

A Uighur-English Dictionary (Uyğurçe-İngilizce Luğet) (Uygurca-İngilizce Sözlük)

Daniel St. John tarafından hazırlanan sözlük, 1993 yılında Ürümçi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. 681 sayfadan oluşan sözlükte 12.500 civarında kelime yer almaktadır. Sözcükler Uygur alfabesine göre sıralanmıştır ve sözlüğün son kısmında (540-680) Uygurcanın yapım ekleri ve fiil ekleri gibi gramerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Xenzuçe-Uyğurçe-İngilizce Néfit Ximiye Sanaiti Luğiti (Çince Uygurca-İngilizce Petrol Kimya Sanayi Sözlüğü)

Ürümçi Néfit Xémiye Sanaiti Baş Zavuti tarafından hazırlanan sözlük, 1996 yılında Ürümçi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Uyğurçe-İngilizce Luğet -A Concise Uighur-English Dictionary- (Uygurca- İngilizce Sözlük)

Daniel St. John tarafından hazırlanan sözlük, 1997 yılında Ürümçi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlük 843 sayfa ve 12.500 civarında sözcükten oluşmaktadır.

Uyğurçe-İngilizce-Xenzuçe Tibbiy Emiliy Qollanma (Uygurca-İngilizce-Çince Pratik Tıp Kılavuzu)

Ehmetcan İsmail tarafından hazırlanan sözlük, 1998 yılında Ürümçi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Bu kılavuz, “sözlük” adı ile yayımlanmasa da sözlük

tarzında hazırlanmıştır. Tıp ile ilgili pek çok terim içermektedir ve 450 sayfadan oluşmaktadır.

2.2.5.2. İngilizce-Uygurca Sözlükler

English-Turki Dictionary Based on the Dialects of Kashgar and Yarkand (İngilizce-Türk Sözlük, Kaşgar ve Yarkent Lehçeleri Temelinde)

Gustal Richard Raquette tarafından hazırlanan sözlük, 1927 yılında Lund'da yayımlanmıştır. Sözlükte kullanılan "Türk" sözcüğü, Uygurca'yı göstermektedir. Sözlükte 3.500 İngilizce sözcüğün karşılığı 13.000 Uygurca kelimeyi içermektedir ve 137 sayfadan oluşmaktadır (Öztopçu, 1992: 167). Bazı çalışmalarda "İngilizce-Yeni Uygurca Sözlük" olarak da çevirisi yapılmıştır (Yıldırım, 2019:545).

İngilizçe-Uygurçe Luğet (İngilizce-Uygurca Sözlük)

Peyzulla Ezimet tarafından hazırlanan sözlük, 1988 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Bu sözlükte 7.200'den fazla İngilizce kelime yer almaktadır. 565 sayfadan oluşan sözlüğün sonunda dünya ülkeleri ve yer adları verilmiştir.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurçe Bioximiye Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca Biyokimya Sözlüğü)

Enver Cappar tarafından hazırlanan sözlük 1993 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurçe Adem İsimliri (Çince-İngilizce-Uygurca Kişi Adları)

Quddus Hapiz tarafından hazırlanan sözlük 1996 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurçe Éléktron Téxnikisi Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca Elektronik Teknoloji Sözlüğü)

Hoşur İslam Lükeydi tarafından hazırlanan sözlük, 1996 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Xenzuçe-Uygurçe-Yaponca Yer Namliri Luğiti (Çince-Uygurca-Japonca Yer Adları Sözlüğü)

1996 yılında Ürümçi'de Şincang Üniversitesi Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Uygurçe-İngilizçe-Xenzuçe Tibbiy Emeliy Qullanma (Uygurca-İngilizce-Çince Pratik Tıp Sözlüğü)

1998 yılında Ürümçi'de Şincan Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurçe Kompýotér Atalguliri Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca Bilgisayar Terimleri Sözlüğü)

Alim Heseni tarafından hazırlanan sözlük, 1999 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

İngilizce-Uygurçe Luğet (İngilizce-Uygurca Sözlük)

Haci Qutluq Qadiri tarafından hazırlanan sözlük, 1999 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte 10.000 civarında sözcük yer almakta olup eser toplam 624 sayfadan oluşmaktadır.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurca Tibbiy Luğet (Çince-İngilizce-Uygurca Tıp Sözlüğü)

1999 yılında Ürümçi'de Şincang Pen-Téxnika Sehiye Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

İngiliz Tilining Canliq Til Luğiti (İngilizcenin Etkili Konuşma Sözlüğü)

Çén Şinyuen ve Qadir Havuz tarafından 2001 yılında Ürümqi'de Şincang Halk Sehiye Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

İngilizce-Uygurçe Misalliq Luğet (İngilizce-Uygurca Örnekli Sözlük)

Qadir Havuz tarafından hazırlanan sözlük, 2001 yılında Ürümqi'de Şincang Halk Sehiye Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

İngilizce-Uygurçe Qosh İzahliq Luğet (Çince-Uygurca Çift Açıklamalı Sözlük)

Qadir Qavuz tarafından hazırlanan sözlük, 2002 yılında Ürümqi'de Şincang Pen-Texnika Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte 15.000 civarında sözcük, 50.000'den fazla birleşik sözcük, 300.000'den fazla örnek, 3.000 civarında da İngiliz şahıs adlarının Çince-Uygurca karşılaştırması, devlet adları, para birimleri gibi pek çok kelime içermekte olup toplam 1278 sayfadır.

İngilizce-Xenzuçe-Uygurçe Disnéy Balilar Resimlik Luğeti (İngilizce-Çince-Uygurca Disney Çocuk Resim Sözlüğü)

Munarcan Toxtaxun tarafından hazırlanan sözlük, 2002 yılında Ürümqi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurca Pen-Téxnika Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca Teknoloji Sözlüğü)

Memetili Abdurehim tarafından hazırlanan sözlük, 2002 yılında Ürümqi'de Şincang Üniversitesi Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurca Türlerle Ayrılan Sözler Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca Türlerle Ayrılmış Kelimeler Sözlüğü)

Memet Eli tarafından hazırlanan sözlük, 2003 yılında Ürümqi'de Şincang Üniversitesi Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurca Kompıyotér Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca Bilgisayar Sözlüğü)

Mirşat Letip tarafından hazırlanan sözlük, 2003 yılında Ürümqi'de Şincang Üniversitesi Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurca Géofızika Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca Jeofizik Sözlüğü)

Tuniyaz Sabit ve Xelil Abdurehim tarafından hazırlanan sözlük, 2005 yılında Ürümqi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurca-Qazaqça Séysmologıye Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca-Kazakça Sismoloji Sözlüğü)

Tuniyaz Sabit tarafından hazırlanan sözlük, 2005 yılında Ürümqi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurca-Éléktron Éléktir ve Uçur Téxnikisi Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca-Elektronik ve İletişim Teknolojisi Sözlüğü)

Taşpolat Teyip tarafından hazırlanan sözlük, 2006 yılında Ürümqi'de Şincang Üniversitesi Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Emeliy İşlitalidiğan İngilizçe-Uygurca Luğet (Pratik İngilizce-Uygurca Sözlük)

Enver Cappar tarafından hazırlanan sözlük, 2007 yılında Ürümqi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurca Türge Ayrılğan Yéza İgilik Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca Türlerine Ayrılmış Tarım Sözlüğü)

Hüsencan Esqer ve Enver Eli tarafından hazırlanan sözlük, 2011 yılında Ürümqi’de Şincang Üniversitesi Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

İngilizçe-Uygurçe Çong Luğet (İngilizce-Uygurca Büyük Sözlük)

Ömercan Qurban, Niğmet Memtimin, İsmail Abdurəhim, Gülnaz Əziz, Abducelil Rahman ve Ömercan Ğociexmet tarafından hazırlanan sözlük, 2012 yılında Ürümqi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurca Türler Boyıçe Qéliplaşturulğan Kompyutér Atalğuliri Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca Türlerine Göre Standartlaşan Bilgisayar Terimleri Sözlüğü)

İbrahim Türgün tarafından hazırlanan sözlük, 2012 yılında Ürümqi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

Xenzuçe-İngilizçe-Uygurce Qisqıçe Luğet (Çince-İngilizce-Uygurca Sözlük)

Qadir Qavuz tarafından yayımlanan sözlük, 2014 yılında Ürümqi’de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

İngilizce ve Uyğurçe Resmlik Luğet (İngilizce-Uygurca Resimli Sözlük)

Rizwangel Mahsum tarafından hazırlanan ve 2018 yılında Hollanda’da yayımlanan sözlük; kişi, kıyafet, yemek, yaşam malzemeleri, trafik, öğretim, doğa gibi günlük yaşam ile yakından ilgili sözcük ve resimleri içeren 61 bölümden oluşmaktadır. Sözlük, 134 sayfadır.

2.2.6. Uygurca-Rusça ve Rusça-Uygurca Sözlükler

2.2.6.1. Uygurca-Rusça Sözlükler

Uyğurçe-Rusçe Luğet (Uygursko-Russkii Slovar) (Uygurca-Rusça Sözlük)

N. A. Baskakov-V. M. Nasilov tarafından hazırlanan ve 1939 yılında Moskova’da yayımlanan sözlükte 12.000 Uygurca kelime yer almaktadır ve kelimeler Latince yazılmıştır. Sözlükte Uygurcanın kısaca gramerine de yer verilmiştir. Eserin sonunda sözlüklerin indeksi Arap alfabesi ile birlikte verilmiştir. Sözlüğün hazırlandığı dönemde Orta Asya’da Latin, Doğu Türkistan’da Arap alfabesi kullanılmaktaydı (Arziyev, 2019).

Uyğurçe- Rusçe Luğet (Uygursko-Russkii Slovar) (Uygurca- Rusça Sözlük)

Ş. Kibirov ve Y. Tsunvazov tarafından hazırlanan ve 1961 yılında Almuta’da yayımlanan sözlükte 16.000 kelime yer almaktadır. Ayrıca E. Qaydarov’un Uygurcanın grameri ile ilgili bir makalesine ve özel isimlere de sözlükte yer almıştır (Arziyev, 2019).

Uyğurçe- Rusçe Luğet (Uygursko-Russkiy Slovar) (Uygurca-Rusça Sözlük)

Emir Necipoviç Necip tarafından hazırlanan sözlük, 1968 yılında Moskova’da yayımlanmıştır. Bu sözlükte 33.000 kelime yer almakta olup kelimeler Arap ve Kiril alfabesi ile Sovyetler Birliğinde kullanılan imla kuralına göre yazılmıştır (Öztopçu, 1992: 165). Uygurca sözcüklerin yanına Kiril alfabesi ile Uygurca okunuşu da yazılmıştır (Arziyev, 2019). Sözlük 828 sayfadır.

Uyğurçe-Rusçe Luğet (1-Tom) (Uygurca-Rusca Sözlük (1. Cilt)

Ğojahmet Sedbaqasov tarafından hazırlanan sözlük, 1970 yılında Almuta’da yayımlanmıştır (Arziyev, 2009:185).

Xenzuçe-Uyğurçe-Rusçe Maşinisazliq Resimlik Luğiti (Çince-Uygurca-Rusça Makine Sanayi Resimli Sözlüğü)

Abdireyim Arup ve diğeri tarafından hazırlanan sözlük, 1986 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır.

2.2.6.2. Rusça-Uygurca Sözlükler

Russko-Uygurskii Slovar (Rusçe- Uyğurçe Luğet) (Rusca Uygurca Sözlük)

E. İliev, Ş. Kibirov, Q. Muhemmediev, M. Roziev, Yo. Tsunvazo ve A. Şemideva tarafından hazırlanan sözlük, 1955 yılında Almuta'da yayımlanmıştır. Bu sözlük Doğu Türkistan'da yaşayan Uygurlar için hazırlandığından Uygurca sözcükler Arap alfabesi ile yazılmıştır (Arziyev, 2019: 178).

Russko-Uygurskii Slovar (Rusça- Uygurca Luğet) (Rusça-Uygurca Sözlük)

T. R. Rahimov ve diğeri tarafından hazırlanan sözlük, 1956 yılında Moskova'da yayımlanmıştır. Sözlükte 30.000 madde başından oluşan sözcük yer almaktadır. Uygurca kelimeler Arap ve Kiril harfiyle yazılmıştır (Öztopçu 1992: 166).

Russko-Uygurskii Slovar (Rusçe-Uyğurçe Luğet) (Rusça- Uygurca Sözlük)

E. İliev, Ş. Kibirov, M. Roziev ve Yo. Tsunvazo tarafından hazırlanan sözlük, 1956 yılında Moskova'da yayımlanmıştır. 30.000 civarında sözcüğün yer aldığı sözlük, Arap ve Kiril alfabelerinde yayımlanmıştır (Arziyev, 2019).

Russko-Uygurskii Slovar (Rusçe-Uyğurçe Luğet) (Rusça-Uygurca Sözlük)

E. İliev ve Y. Delthova tarafından hazırlanan sözlük, 1984 yılında Almuta'da yayımlanmıştır. Bu sözlük öğrenciler için hazırlanmıştır (Arziyev, 2019: 181).

Rusçe-Uygurca Tilşunasliq Terminologiya Luğiti (Rusça-Uygurca Dil Bilim Terimleri Sözlüğü)

A. Qaydarov ve Ş. Baratov tarafından hazırlanan sözlük, 1987 yılında Almuta'da yayımlanmıştır.

Rusçe-Uyğurçe Fizika ve Matématika Atalğular Luğiti (Rusça-Uygurca Fizik ve Matematik Terimleri Sözlüğü)

V. Mensurov ve Ş. Ömerbaqiyev tarafından hazırlanan sözlük, 1989 yılında Almuta'da yayımlanmıştır.

2.2.7. Uygurca-Türkçe ve Türkçe Uygurca Sözlükler

2.2.7.1. Uygurca -Türkçe Sözlükler

Uyğurçe-Türkçe Luğet (Uygurca-Türkçe Sözlük)

Emir Necipoviç Necip tarafından hazırlanan sözlük, 1995 yılında İklil Kurban tarafından çevirisi yapılarak Ankara'da Türk Dil Kurumu Yayınları arasından çıkmıştır. Bu sözlük Emir Necip tarafından 1968 yılında yayımlanan "Uygurca-Rusça Sözlük"ün Türkçe çevirisidir (Necip, 1968; Kurban, 1955). Sözlük 1955, 2008 ve 2013 yılında tekrar yayımlanmıştır. Sözlük 33.000 kelime içermektedir. Bu sözlük Türkiye'de yayımlanmış ilk Uygurca-Türkçe sözlük olması açısından önem arz eder. Türkiye'de Uygurca çalışmalar ile ilgili temel kaynaklardan birisidir. Sözlük ile ilgili kapsamlı araştırma da yapılmıştır (Koraş, 2009: 778-785).

Qeşqer ve Yarkent Şivisi Luğiti (Kaşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü)

Robert Barkley Shaw tarafından hazırlanan sözlük, Fikret Yıldırım tarafından Türkçeye çevrilerek 2014 yılında Ankara'da yayımlanmıştır. Sözlükte kullanılan Uygurca sözcükler, günümüz Çağdaş Uygurcası ile karşılaştırılmış ve sözcüklerin kökenleri üzerinde durulmuştur. Uygurca sözcükler madde başlarında Latin alfabesi ile yazılmış, yanına Türkçe

karşılığı ve Uygur alfabesi ile yazılışı verilmiştir. Toplam 4.798 madde başı içeren sözlüğün 1-26 sayfaları arası sözlük ile ilgili genel bilgileri içerirken 29-320 sayfaları arasında sözlük kısmı, 321-324 sayfaları arasında kaynaklar, 325-393 sayfaları arasında köken bilgisi, 395-453 sayfaları arasında ise günümüz Uygurcası köken bilgisine yer verilmiştir. Sözlük toplam 453 sayfadan oluşmaktadır.

Uygurca-Türkçe-Erebçe Resimlik Luğet (Uygurca-Türkçe-Arapça Resimli Sözlük)

Sözlük, 2017 yılında İstanbul'da Bilgiyar Texnika Mulazimet Şirketi tarafından yayımlanmıştır. Bu sözlükte 2000 civarında kelime yer almaktadır ve kelimeler, Uygurca-Türkçe-Arapça olarak resimleri ile beraber yer almaktadır. 232 sayfadan oluşan eser, bu üç dilden herhangi birini bilenler için kullanışlıdır.

2.2.7.2. Türkçe-Uygurca Sözlükler

Türkçe-Uygurca Luğet (Türkçe-Uygurca Sözlük)

Mömin Abdulla tarafından 1989 yılında Pekin'de Milletler Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlük 1056 sayfadan oluşmaktadır. Bu sözlük Türk Dil Kurumu tarafından 1966 yılında yayımlanan Türkçe Sözlük (Ağakay,1966) temelinde hazırlanmıştır.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Türk Lehçiliri Siliştirme Luğiti)

1991 yılında Kültür Bakanlığı tarafından Ankara'da yayımlanan bu sözlük, Ahmet Bican Ercilasun başkanlığında, Aleeddin Mehmetdoğlu Aliyev, Alma Şayhulov, Erden Zadauli Kajibek Kadirali Konkobay Uulu, Berdak Yusuf, Cebbarmehemt Göklenov, Valeriy Uyguroğlu Mahpir, Ali Çeçenov'dan oluşan komisyon tarafından Türkçe, Azerice, Başkurtça, Kazakça, Kırgızca, Özbekçe, Tatarca, Türkmence, Uygurca ve Rusça olmak üzere 10 lehçede karşılaştırmalı olarak hazırlanmıştır. Sözcükler Latin alfabesine göre sıralanmış olup eserlerde sık kullanılan 7.000 civarında kelime yer almaktadır. Sözlükte kullanılan lehçelere ait kelimeler, Latin alfabesi ile yazılmıştır. Latin alfabesinde bulunmayan harfler özel karakterlerle gösterilmiştir. Sözlük toplam 1183 sayfadır.

Türkçe-Uygurca Sözlük (Türkçe-Uygurca Sözlük)

Sözlük, 2006 yılında Ürümçi'de yayımlanmıştır. 51.800 civarında sözcük içermekte olup 602 sayfadır. Bu sözlük, Şincang Nurlan Elektron Pen-TeXnika Şirketi tarafınca hazırlanmıştır.

Türkçe-Uygurca Luğet (Türkçe-Uygurca Sözlük)

Loqmancan Hirai tarafından hazırlanan sözlük, 2017 yılında İstanbul'da Hira Maarip Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte 3.053 kelime yer almakta olup eser toplam 176 sayfadır. Bu sözlük, öğrenciler ve Türkçe öğrenmeye yeni başlayanlar için hazırlanmış bir cep sözlüğüdür.

2.2.8. Arapça-Uygurca Sözlükler

Erebçe-Uygurca Qisqıçe Luğet (Arapça-Uygurca Sözlük).

Muhemmed Salih tarafından hazırlanan sözlük, 1993 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte 11.000 civarında sözcük yer almaktadır. Sözcükler, Arap alfabesine göre sıralanmış olup eser, 207 sayfadan oluşmaktadır.

Erebçe-Uygurca Luğet (Arapça-Uygurca Sözlük)

Ablikim Nurmuhmet Hacı tarafından hazırlanan sözlük, 2001 yılında Ürümçi'de Şincang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmış olup toplam 1199 sayfadır.

Erebçe-Uygurca Çong Luğet (Arapça-Uygurca Büyük Sözlük)

Muhammed Salih tarafından hazırlanan sözlük, 2002 yılında Ürümqi’de Şıncang Halk Neşriyatı tarafından iki cilt olarak yayımlanmış olup 990 sayfadır.

Erebçe-Uygurçe Luğet (Yengi Tüzülgen) (Arapça-Uygurca Sözlük)(Yeni Baskı)

Muhammed Emin Xudaberdi tarafından hazırlanan sözlük, 2004 yılında Ürümqi’de Şıncang Halk Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sözlükte kelimeler, Arap alfabesi sırasına göre sıralanmış ve sözlük 1235 sayfadan oluşmaktadır.

2.2.9. Diğer Sözlükler

Beş Tillik Mancuçe Luğet (Beş Dilli Mancuca Sözlük)

18. yüzyılda Pekin’de yayımlanan Mancuca-Tibetçe-Moğolca-Uygurca-Çince hazırlanmış bir sözlüktür. Mançu diline ait 18.600 sözcük yer almaktadır. Toplam 4973 sayfadan oluşan sözlükte kelimelerin Mancuca, Moğolca, Uygurcaları Uygur alfabesi ile Tibetçe sözcükler Tibet yazısı ile Çince kelimeler ise Çince ile yazılmıştır.

Qisqıçe İslam Luğiti (İslam Sözlüğü)

Sadiq Hapiz tarafından hazırlanan sözlük, 1994 yılında Şıncang Halk Neşriyatı tarafından Ürümqi’de yayımlanmıştır. Sözlükte yer alan kelimeler, 1989 yılında Taşkent’te yayımlanan “İslam” adlı kitaptan ve diğer dini kitaplardan derlenmiştir. Sözlük 245 sayfadır.

İslam Dini İzahliq Luğiti (İslam Dininin Açıklamalı Sözlüğü)

Abdullacan Kerim tarafından hazırlanan sözlük, 2003 yılında Şıncang Halk Neşriyatı tarafından Ürümqi’de yayımlanmıştır. Sözlükte yar alan kelimeler, 1999 yılında Şanghay Luğet Neşriyatı tarafından yayımlanan “İslam Luğiti” ve 2000 yılında yayımlanan “İslam Kiskıçe Luğiti” adlı kaynaklarda yer alan sözcüklerden seçilmiştir. Sözlük 600 sayfadır.

Uygurçe-Yaponçe Sözlük (Uygurca-Japonca Sözlük)

Jun Sugawar tarafından hazırlanan sözlük, 2009 yılında Tokyo’da yayımlanmıştır. Bu sözlükte 16.000 Uygurca kelime, Latin ve Uygur alfabesi ile yazılarak Japonca karşılığı verilmiştir. Sözlüğün sonunda 21.000 Japonca kelime indeks şeklinde verilmiştir. Sözlük 772 sayfadır.

Gollandiyeçe-Uygurçe Luğet (Hollandaca-Uygurca Sözlük)

Rizwangül Mahsum tarafından hazırlanan sözlük, 2010 yılında Hollanda’da yayımlanmıştır. Sözlükte 5.000 civarında sözlük ve 5.000 civarında da cümle yer almakta olup 480 sayfadan oluşmaktadır.

Fince-Uygurçe Luğet (Fince-Uygurca Sözlük)

Abliz Ayup tarafından hazırlanan sözlük, 2010 yılında Helsinki’de yayımlanmıştır. Sözlükte 10.000 civarında kelime, 900 civarında da çok kullanılan cümle yer almaktadır. Ayrıca Fincenin gramerinin de yer aldığı sözlük 492 sayfadır.

Şiviteçe-Uygurçe Luğet (İsveççe-Uygurca Sözlük)

Zulhayat Ötkür tarafından hazırlanan sözlük, 2014 yılında Stockholm’da yayımlanmıştır. Bu sözlükte 10.000 civarında kelime yer almakta ve 365 sayfadan oluşmaktadır.

Sonuç

Bu çalışma sonucunda Uygurca sözlükler ile ilgili güncel katalog oluşturulmaya çalışılmıştır. Katalog oluşturulurken iki farklı kaynak kullanılmıştır. Birinci kaynak, resmî yayın ve basım evleri tarafından yayımlanmış sözlükler ya da sözlüklerin elektronik kopyalarıdır. Bunlar özenle incelenmiş ve sözlükler tanıtılmaya çalışılmıştır. İkinci kaynak, literatür taramaları ile tespit edilen ve kaynakları net olarak belirtilen sözlüklerdir.

Literatür taramalarında bilgi (yayın adı, yazar, tarih, yayın yeri vb.) eksikliği olan çalışmalar, bu kataloğa dâhil edilmemiştir ve daha sonra tekrar araştırılmak üzere ayrılmıştır. Çalışmanın bu kısmında 7 Eski Uygurca Sözlük, 8 Arap alfabesi ile yazılan sözlük, 52 Uygur araştırmaları sözlüğü, 32 Uygurca-Çince Sözlük, 37 Uygurca-İngilizce Sözlük, 11 Uygurca-Rusça Sözlük, 7 Uygurca-Türkçe Sözlük, 4 Arapça-Uygurca Sözlük ve 7 diğer dillerde hazırlanan sözlük olmak üzere toplamda 165 sözlük tanıtılmıştır. Elimizde bulunan diğer sözlüklerle ilgili araştırmalarımız devam etmektedir. Bu çalışma, Uygurca ile ilgili sözlüklerin hem çeşitliliğini hem de çokluğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Kaynakça

- Abbas, Abdusalam (1996). *Uygur Tilidiki Ahangdaş Sözler Luğiti*. Beijing: Milletler Neşriyatı.
- Abbas, Abdusalam vd. (2006). *Uygurçe-Xenzuçe Luğet*. Beijing: Milletler Neşriyatı.
- Ablet, İmin vd. (2008). *Xenzuçe-Uygurçe Çong Luğet*. Ürümçi: Şincang Xelq Neşriyatı.
- Ağakay, Mehmet Ali (1966). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arziyev, Ruslan (2019). *Uygur Tili*. Almuta: Mir Neşriyatı.
- Bahavudun, Muhammetursun vd. (2002). *Çağatay Dilinin Açıklamalı Sözlüğü*. Ürümçi: Xin Jiang Halk Neşriyatı.
- Baskakov, N. A. ve Nasilov, V. M. (1939). *Uygursko-Russkii Slovar*. Moskova.
- Clauson, Gerhard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- Elişir Nevâî (1988). *Muhakemetul Luğeteyn*. Beijing: Milletler Neşriyatı.
- Emet, Abliz (2001). *Uygur Halk Maqal-Temsilliri İzahliq Luğet*. Keşker: Qeshqer Uygur Neşriyatı.
- Helim, Salih ve Cénbén, Vang (1993). *Xenzuçe-Uygurçe Turaqliq İberiler Luğiti*. Beijing: Milletler Neşriyatı.
- Héyit, Alim ve Tursun, Aygül (2006). *Uygurçe-Xenzuçe Uygur Xelq Maqal-Temsilliri*. Beijing: Milletler Neşriyatı.
- Jarring, Gunnar (1964). *An Eastern Turki-English Dialect Dictionary*. Lund: C.W.K. Gleerup.
- Koraş, Hikmet (2009). "Türkiye'de Çağdaş Türk Lehçeleri ile İlgili Sözcük Çalışmaları ve Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü Üzerine". *Turkish Studies*, 4(4): 761-789.
- Maluf, S.Y. (1954). *Uygur Tilining Qumul Şivisi*. Moskava: Pen Neşriyatı.
- Necip, Emir Necipoviç (1968). *Uygursko-Russkiy Slovar*. Moskova.
- Necip, Emir Necipoviç (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (çev.: İklil Kurban). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Orhun, Murat (2020). "M. Zunun Oqya, Qisqıçe Uygur Örp-Adetliri Qamusu, 2 Cilt, Londra, 2019, 1807 s.". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 15: 221-224.
- Osmanof, Mirsultan vd. (2009). *Hazırqi Zaman Uygur Edebiy Tilining İmla Luğiti (İmla ve Teleppuz Qaidisi)*. Ürümçi: Şincang Xelq Neşriyatı.
- Öztopçu, Kurtuluş (1992). "Modern Uygurca ile İlgili Açıklamalı Bir Kaynakça". *Türk Dilleri Araştırmaları*, 2: 155-170.

- Öztopçu, Kurtuluş (1993). Uygurca'nın Yazı Dili Olarak Gelişmesi ve Uygurca Sözlükler. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 3: 167-174.
- Peyzulla, Ezimet (1988). *İngilizçe-Uygurçe Luğet*. Ürümçi: Şıncañ Xelq Neshriyati.
- Ross, Edward Denison (1907). "Polyglot List of Birds-Turki, Manchu and Chinese". *Memoirs of the Asiatic Society of Bengal* 2, 253-340.
- Schwarz, Henry G. (1992). *An Uyghur-English Dictionary*. Washington: *East Asian Studies Press*.
- Şirin, Hatice (2020). *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Tömür, Hemit ve Polat, A. (2016). *Çağatay Uygur Dilinin Açıklamalı Sözlüğü*. Beijing: Milletler Basımevi.
- Whitaker, Harold (1909). *Eastern Turki (as Spoken In Turkestan): Grammar, Turki-English Vocabulary, English-Turki Vocabulary, With English Phonetic Pronunciation*. Chaubattia U.P.: Regtl. Printing Press.
- Yaqup, Abliz vd. (1990). *Uygur Tilining İzahlıq Luğiti 1*. Beijing: Milletler Neşriyati.
- Yıldırım, Fikret (2007). *Kaşgar ve Yarkend Ağzı Sözlükleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, Fikret (2019). "Yeni Uygurca ve Yeni Uygurca Sözlükler". *Folklor/Edebiyat*, 25(99): 539-552.
- Zunun Oqya, Memettursun (2021). *Çağdaş Uygur Dil Bilgisi Terimler Sözlüğü*. London: Uygur Araştırmaları.